

ПРІОРИТЕТИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВІДНОВЛЕННЯ ЗРОСТАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

© 2016 ШЕВЧЕНКО А. В.

УДК 338.45.01:338.246.2

Шевченко А. В. Пріоритети та інструменти державної промислової політики в забезпеченні відновлення зростання реального сектора економіки України

Метою статті є дослідження стану та проблем забезпечення державної промислової політики в Україні та пошук шляхів підвищення ефективності державного впливу на відновлення зростання промислового сектора. Розкрито проблеми, пов'язані з недосконалістю інституційного забезпечення, поглибленням галузевих дисбалансів, монополізацією та відсутністю інноваційних зрушень у промисловості України. На основі проведеного аналізу та узагальнення передового досвіду реалізації промислової політики у розвинених країнах світу визначено пріоритетні напрями та запропоновано низку першочергових заходів, реалізація яких дозволить закласти інституційний фундамент для формування та реалізації промислової політики в Україні, забезпечити ефективну взаємодію в цьому процесі між усіма інституціональними секторами держави, усунути галузеві та організаційні дисбаланси у промисловому секторі, а також сприяти його реструктуризації відповідно до пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку реального сектора економіки.

Ключові слова: промислова політика, реструктуризація промисловості, саморегульовані організації, критичні технології, кластеризація.

Бібл.: 8.

Шевченко Анастасія Валеріївна – головний спеціаліст сектора промислової та транспортної політики відділу безпеки реального сектора економіки, Національний інститут стратегічних досліджень (вул. Пирогова, 7а, Київ, 01030, Україна)

E-mail: anastacia_shevchenko@ukr.net

УДК 338.45.01:338.246.2

Шевченко А. В. Пріоритеты и инструменты государственной промышленной политики в обеспечении возобновления роста реального сектора экономики Украины

Целью статьи является исследование состояния и проблем обеспечения государственной промышленной политики в Украине и поиск путей повышения эффективности государственного влияния на возобновление роста промышленного сектора. Раскрыты проблемы, связанные с несовершенством институционального обеспечения, углублением отраслевых дисбалансов, монополизацией и отсутствием инновационных сдвигов в промышленности Украины. На основе проведенного анализа и обобщения передового опыта реализации промышленной политики в развитых странах мира определены приоритетные направления и предложен ряд первоочередных мероприятий, реализация которых позволит заложить институциональный фундамент для формирования и реализации промышленной политики в Украине, обеспечить эффективное взаимодействие в этом процессе всех институциональных секторов государства, устранить отраслевые и организационные дисбалансы в промышленном секторе, а также способствовать его реструктуризации в соответствии с приоритетами научно-технического и инновационного развития реального сектора экономики.

Ключевые слова: промышленная политика, реструктуризация промышленности, саморегулируемые организации, критические технологии, кластеризация.

Библ.: 8.

Шевченко Анастасия Валерьевна – главный специалист сектора промышленной и транспортной политики отдела безопасности реального сектора экономики, Национальный институт стратегических исследований (ул. Пирогова, 7а, Киев, 01030, Украина)

E-mail: anastacia_shevchenko@ukr.net

UDC 338.45.01:338.246.2

Shevchenko A. V. Priorities and Tools of the State Industrial Policy in Ensuring the Resumption of Growth in the Real Sector of Economy of Ukraine

The article is aimed at studying the status and problems of ensuring the State industrial policy in Ukraine, seeking ways to enhance the efficiency of the State influence on the growth of the industrial sector. The article discloses problems related to imperfections of institutional provision, deepening of sectoral imbalances, monopolization, and absence of innovative changes in the industry of Ukraine. On the basis of the conducted analysis and generalization of the best practices related to implementation of industrial policy in the developed world, priorities have been determined and a number of paramount measures has been proposed, implementation of which will provide an institutional foundation for establishment and implementation of industrial policy in Ukraine, ensure efficient interaction of all institutional sectors of the State, resolve sectoral and organizational imbalances in the industrial sector, as well as facilitate its restructuring in accordance with the priorities of scientific-technological and innovation development of the real sector of economy.

Keywords: industrial policy, restructuring of industry, SROs, critical technologies, clustering.

Bibl.: 8.

Shevchenko Anastasiia V. – Chief Specialist, Sector of Industrial and Transport Policy of Department of the Real Economy's Security, The National Institute for Strategic Studies (7a Pyrohova Str., Kyiv, 01030, Ukraine)

E-mail: anastacia_shevchenko@ukr.net

Протягом 2014–2015 рр. Україна втратила значну частину промислового потенціалу. Загострення соціально-економічної ситуації внаслідок розгортання бойових дій на Донбасі, а також ціла низка системних проблем, накопчених у промисловому секторі протягом останніх десятиліть, посилили негативні тенденції, спричинивши падіння виробництва в усіх агрегованих видах промислової діяльності. За таких умов зростає роль держави в запобіганні негативним наслідкам падіння у промисловості та у відновленні зростання в реальному секторі економіки, яка має поля-

гати у виробленні та реалізації ефективної промислової політики, заснованої на поєднанні активної ролі держави та ринкових механізмів.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що протягом останніх років проблеми формування в Україні державної промислової політики, заснованої на поєднанні активної ролі держави та ринкових механізмів, а також питання пошуку найбільш ефективних інструментів та механізмів державного впливу на розвиток промислового комплексу набувають все більшої актуальності. Різним аспектам формування та реалізації дер-

жавної промислової політики в Україні присвячені праці О. Амоші, В. Гейця, В. Вишневецького, Ю. Кіндзерського, О. Кондрашова, О. Саліхової, О. Собкевич, М. Якубовського та інших українських учених. Проте триваюче поглиблення негативних тенденцій в українській промисловості на тлі соціально-економічних потрясінь останніх років актуалізують подальші дослідження та пошук якісно нових інструментів та механізмів державного впливу на відновлення зростання реального сектора економіки України.

Мета статті – дослідження стану та проблем забезпечення державної промислової політики в Україні та розроблення низки першочергових заходів, здійснення яких дозволить закласти інституційний фундамент для формування та реалізації промислової політики в Україні та забезпечити ефективну взаємодію в цьому процесі між усіма інституціональними секторами держави, усунути галузеві та організаційні дисбаланси у промисловому секторі та сприяти його реструктуризації відповідно до пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку реального сектора економіки.

Формуванню та реалізації державної промислової політики в Україні перешкоджає відсутність належного інституційного забезпечення, що призводить до її фрагментарності, відсутності системного підходу та узгодженості розвитку окремих секторів промисловості, а також невідповідності цілей промислової політики цілям та завданням в інших сферах державної економічної політики.

Досвід країн ОЕСР свідчить про те, що реалізація ефективної промислової політики вимагає розроблення багаторічних планів та бюджетів, а також ефективних механізмів моніторингу та оцінки їх реалізації [1, с. 58], що передбачає наявність чіткої довгострокової стратегії розвитку промислового сектора. В Україні ж досі не розроблено комплексної державної стратегії розвитку промисловості, де напрями державної підтримки були б визначені у загальному балансі державних, секторальних, корпоративних і регіональних інтересів та ресурсів.

Спробою застосування стратегічного підходу у сфері промисловості після отримання Україною незалежності була затверджена у 2003 р. Державна програма розвитку промисловості на 2003–2011 рр., реалізація якої мала на меті створення конкурентоспроможного промислового комплексу та утвердження України як високотехнологічної держави. Проте завдання Програми, більшість з яких досі зберігають актуальність, переважно залишилися невиконаними.

Після завершення терміну дії програми Кабінет Міністрів України оприлюднив розпорядження від 17.07.2013 р., № 603-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року». Проте Загальнодержавну цільову економічну програму розвитку промисловості на період до 2020 року, яку планувалося розробити на базі концепції, затверджено не було.

Результатами відсутності системного підходу до вирішення проблем промислового комплексу та бага-

торічної невизначеності стратегічних засад державної промислової політики в Україні стали:

- ✦ розірваність зв'язків та відсутність діалогу між органами державної влади, бізнесом, наукою і громадськістю, що посилює розбалансованість між окремими підсистемами національної економіки, знижує рівень довіри між економічними агентами, гальмуючи економічний розвиток;
- ✦ поглиблення у промисловому секторі галузевих дисбалансів, пов'язаних з надмірним розвитком сировинних низькотехнологічних виробництв, що супроводжується експлуатацією невідновних природних ресурсів та забрудненням навколишнього середовища;
- ✦ занепад потужного науково-технічного, інноваційного потенціалу української промисловості та закріплення її технологічної відсталості з переважанням у структурі промислового сектора виробництв нижчих технологічних укладів;
- ✦ неефективна організаційна структура промисловості з надмірною монополізацією ключових ринків та значними зловживаннями монопольним становищем, що призводить до викривлення конкурентного середовища, відсутності у монополістів стимулів для модернізаційних змін, зростання корумпованості економічної системи.

Державна промислова політика сьогодні має формуватися як загальнонаціональна, коли рівноправними учасниками її розроблення і реалізації виступають держава, бізнес, а також наукові, громадські організації та інститути цивільного суспільства [2]. Це вимагає глибокої дебюрократизації державного апарату та передання частини функцій та повноважень у сфері управління промисловим розвитком саморегульованим організаціям – галузевим і професійним об'єднанням та асоціаціям підприємців, торгово-промисловим палатам – зі збереженням державного контролю за здійсненням цих функцій. З цією метою необхідно законодавчо визначити правові основи діяльності саморегульованих організацій, закріпити взаємні права та обов'язки саморегульованих організацій і органів державної влади, передати певні функції та повноваження держави об'єднанням та асоціаціям підприємців. Особливу увагу слід приділити забезпеченню недискримінаційних умов участі у саморегульованих організаціях для малих і середніх підприємств, а також забезпечити участь у них галузевих науково-дослідних організацій.

На сучасному етапі вирішення проблем, пов'язаних з поглибленням галузевих дисбалансів у промисловості, вимагає активного використання інструментів інвестиційної політики – стимулювання переливу капіталу із сировинних та низькотехнологічних виробництв у виробництва переробної промисловості з високою доданою вартістю.

Сучасний стан інвестування української промисловості свідчить про закріплення її технологічної відсталості та сировинної спрямованості виробництва. Протягом тривалого періоду галузева структура капітальних інвестицій залишається незмінною попри знач-

ні зміни соціально-економічної ситуації. У загальному обсязі капітальних інвестицій у промисловість значною залишається частка добувної галузі та металургії. Натомість, залучення інвестицій у галузі з високим потенціалом виробництва високотехнологічної продукції – машинобудування, фармацевтики – залишається на крайньому низькому рівні.

Одним з ефективних механізмів перерозподілу інвестицій є поширення практики укладання контрактів між урядом та приватними інвесторами, які передбачатимуть довгострокові зобов'язання держави щодо пільгових умов оподаткування, кредитування та підтримки експорту в обмін на зобов'язання приватних компаній щодо інвестування в нові технології та модернізацію існуючих виробничих потужностей. Пріоритетом має стати забезпечення інвестування машинобудівного комплексу як основи технологічного розвитку інших галузей промисловості, у якому зосереджено переважну частину критичних технологій.

Здійснення структурних змін у промисловому секторі має супроводжуватися стимулюванням інноваційної діяльності на основі інтеграції наукового та виробничого секторів. Уряди європейських країн попри жорстку політику бюджетної консолідації роблять все можливе для збереження та навіть збільшення частки витрат на дослідження та розробки, підвищуючи при цьому ефективність державних інвестицій в інновації завдяки перегляду та вдосконаленню інноваційної політики та національних стратегій інноваційного розвитку, перегляду діючих програм підтримки інновацій з фокусом на декількох ключових точках зростання, а також удосконаленню інституційної бази інноваційного розвитку [3].

В умовах ресурсних обмежень, які мають місце практично в усіх країнах світу, у розвинених країнах застосовується новий підхід до організації, міжвідомчої координації та управління науково-технічним прогресом, пов'язаний з відбором, захистом і розвитком критичних технологій (КТ) – пріоритетних технологій, які мають міжгалузеве значення та є основою для технологічного оновлення та інноваційного розвитку стратегічних секторів економіки, забезпечуючи обороноздатність, енергетичну незалежність, конкурентоспроможність та підвищення рівня життя населення.

Європейські експерти оцінюють потенціал економічного зростання від використання КТ на рівні 10–20% щорічно [4]. Протягом останніх років національні переліки КТ були сформовані у США, Японії, Великій Британії, Німеччині, Франції та інших країнах. У 2009 р. у ЄС було затверджено перелік КТ, до якого увійшли технології за такими напрямками: нанотехнології; нано- та мікроелектроніка (включаючи напівпровідники); фотоніка; нові матеріали; біотехнології [5].

В Україні попри спроби законодавчого визначення КТ і формування їх переліку ще у 90-ті роки ХХ ст. поняття КТ, критерії віднесення до них та їх відокремлення від «високих» технологій законодавчо так і не було визначено. Звичайно, для України, яка не має на сьогодні достатніх фінансових ресурсів для розвитку всіх перелічених вище напрямів, важливо зосередитись

на декількох макротехнологіях, для розвитку яких є необхідне підґрунтя. До таких можуть бути віднесені технології виробництва матеріалів з покращеними якість, зокрема, вуглецевих волокон і вуглепластиків; продуктів малотоннажної хімії; промислових біотехнологій; маловідходних та безвідходних технологічних схем виробництва.

Заходи державної промислової політики зі стимулювання інноваційного розвитку та дерегуляції залишаються неефективними без забезпечення захисту економічної конкуренції та оптимізації організаційної структури в реальному секторі, яка на сьогодні характеризується посиленням монопольних позицій окремих компаній. Втрати від картельних змов в Україні оцінюються в межах від 10 до 22% ВВП [6]. Сьогодні лише на 47% ринків в Україні товари реалізуються в умовах конкуренції. Натомість, близько 11% ринків є ринками з природною монополією, а решта 42% – ринки, на яких діє монопольне або олігопольне становище. За останні 10 років частка ринків, де товари реалізуються на конкурентних умовах, в Україні впала на 12 в. п. [7].

У промисловості традиційно найбільш монополізованими є металургійна, вугільна, гірничодобувна та хімічна галузі. Попри те, що промисловість не належить до найбільш монополізованих ринків, умови діяльності промислових підприємств суттєво погіршуються внаслідок високої монополізації ринків паливно-енергетичного комплексу і транспорту та зв'язку.

Державна промислова політика має бути спрямована не на розчленування великих виробничо-технологічних комплексів, а на стимулювання розвитку співробітництва великих підприємств з малими та середніми підприємствами на субконтрактній основі, сприяння формуванню конкурентоспроможних міжгалузевих кластерних об'єднань, ядром яких стануть великі підприємства. Актуальним також є розвиток у промисловості поліцентричних кластерів на базі об'єднань малих і середніх підприємств.

Інтеграція у кластерах галузевих і територіальних принципів організації діяльності, міжгалузевий та міжорганізаційний характер об'єднання, здатність до зміни конфігурації мережі та можливість більш ефективного використання інфраструктурного потенціалу на мезо- та макрорівнях робить кластер оптимальною формою структурування економічного простору. До безперечних переваг кластерних об'єднань порівняно з іншими формами інтеграції підприємств належать такі:

- ✦ відсутність жорсткої ієрархії, балансування інтересів різних учасників ринку при збереженні незалежності у прийнятті рішень;
- ✦ збереження конкурентного середовища всередині кластера;
- ✦ створення унікальних умов для розвитку малого бізнесу завдяки високому попиту на вузькоспеціалізовані «нішеві» виробництва та налагодженість зв'язків з партнерами;
- ✦ узгоджене формування планів, вироблення спільного бачення та колективних цінностей,

вироблення спільної стратегії розвитку кластерного об'єднання;

- ✦ створення замкнутого виробничого циклу та ланцюга доданої вартості;
- ✦ висока ефективність роботи завдяки безперервності постачань сировини, компонентів, послуг, зниженню трансакційних витрат.

Сьогодні рівень кластеризації економіки у країнах Європи, Японії та Індії становить 65–70%, причому близько 70% кластерних структур функціонує у промисловій сфері [8, с. 74]. У США в рамках кластерів працює більше половини підприємств, а частка створеного ними ВВП перевищує 60%. Повністю охоплена кластеризацією економіка скандинавських країн.

ВИСНОВКИ

Таким чином, з метою відновлення зростання реального сектора економіки України необхідно виконати низку першочергових заходів, здійснення яких дозволить закласти інституційний фундамент для формування та реалізації промислової політики в Україні та забезпечити ефективну взаємодію у цьому процесі між усіма інституціональними секторами держави:

- ✦ розробити рамковий Закон України «Про промисловість України» як фундамент формування державної промислової політики, визначення її цілей, пріоритетів і принципів, узгоджених із загальною економічною політикою, а також основу забезпечення ефективної взаємодії промисловості з іншими секторами та сферами економіки;
- ✦ розробити та затвердити дорожню карту розвитку промисловості на період до 2020 р. – документ державного стратегічного планування, який визначатиме послідовний план дій щодо структурного, регіонально-просторового й галузево-секторального реформування промислового комплексу України;
- ✦ запровадити систему персональної відповідальності й забезпечити ефективний контроль на всіх стадіях виконання цільових програм у промисловості, що сприятиме підвищенню їх ефективності, унеможливить нецільове використання бюджетних коштів;
- ✦ розробити Закон України «Про саморегульовані організації у промисловості», у якому визначити правові основи діяльності саморегульованих організацій, закріпити взаємні права та обов'язки саморегульованих організацій і органів державної влади, передбачити делегування визначених функцій та повноважень держави професійним об'єднанням та асоціаціям підприємців, забезпечити недискримінаційні умови входження до складу саморегульованих організацій малих і середніх підприємств та галузевих науково-дослідних організацій;
- ✦ поширювати практику укладання контрактів між КМУ та приватними інвесторами, які передбачатимуть довгострокові зобов'язання дер-

жави щодо пільгових умов оподаткування, кредитування та підтримки експорту в обмін на зобов'язання приватних компаній щодо інвестування в нові технології та модернізацію існуючих виробничих потужностей;

- ✦ розробити та затвердити Постанову КМУ «Про розвиток критичних технологій», у якій мають бути закріплені визначення критичних технологій, критерії віднесення до них, затверджено перелік критичних технологій на наступні 5 років та заходи з державної підтримки їх розвитку. Забезпечити включення визначених у переліку критичних технологій до існуючих і нових державних програм розвитку науково-технічної, оборонної, промислової сфер та забезпечити бюджетне фінансування цих напрямів;
- ✦ стимулювати розвиток субконтрактингових схем співробітництва у промисловості шляхом надання великим корпораціям державного замовлення лише за умови розміщення ними замовлень на виробництво певної встановленої частки сировини чи напівфабрикатів на малих підприємствах галузі;
- ✦ активізувати державну політику підтримки розвитку кластерів, у т. ч. інноваційних, шляхом доопрацювання й затвердження Концепції створення кластерів в Україні, у якій необхідно визначити загальні засади створення та вектори розвитку кластерів в Україні відповідно до загальнонаціональних пріоритетів, розробити на її основі комплексну стратегію розвитку кластерів;
- ✦ розробити та затвердити диференційовані для різних секторів та галузей економіки обмеження щодо максимально допустимої частки на ринках, перевищення яких тягне за собою примусове розукрупнення органами державної влади, які відповідають за державну антимонопольну політику;
- ✦ запровадити стимули та пільги фінансово-кредитним установам, які здійснюють довгострокове кредитування промисловості, шляхом зниження для них норми обов'язкового резервування, пільгових умов рефінансування, а також запровадження механізмів державного, приватного та синдикованого гарантування таких кредитів та визначення критеріїв надання державних гарантій. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. OECD Perspectives on Global Development 2013 // Industrial Policies in a Changing World : OECD Publishing, 2013. – 249 p.
2. Промислова політика: порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України та Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/file/23505.pdf>
3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Research and innovation as sources of renewed growth [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/state-of->

the-union/2013/research-and-innovation-as-sources-of-renewed-growth-com-2014-339-final.pdf#view=fit&pagemode=none

4. What are KETs and why are they important? [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/growth/industry/key-enabling-technologies/description/index_en.htm

5. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – «Preparing for our future: Developing a common strategy for key enabling technologies in the EU» {SEC(2009) 1257}/*COM/2009/0512 final*/ [Electronic resource]. – Mode of access : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52009DC0512>

6. Промова Президента України з нагоди представлення у Верховній Раді України Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>

7. В Україні монополізовано 42% ринків – голова АМКУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2015/07/13/550443/>

8. Дубницький В. И. Интеграционные процессы кластеризации и сетевых подходов в рамках трансграничного регионализма / В кн. : «Трансграничное украинско-российское сотрудничество : формы, направления, перспективы» : [монография] / Под общ. ред. В. И. Дубницкого, В. И. Ляшенко. – Донецк : «Юго-Восток». – 2010. – 419 с.

Науковий керівник – Собкевич О. В., кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу безпеки реального сектора економіки Національного інституту стратегічних досліджень (м. Київ)

REFERENCES

“Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Research and innova-

tion as sources of renewed growth“. <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/state-of-the-union/2013/research-and-innovation-as-sources-of-renewed-growth-com-2014-339-final.pdf#view=fit&pagemode=none>

Dubnitskiy, V. I. “Integratsionnyye protsessy klasterizatsii i setevykh podkhodov v ramkakh transgranichnogo regionalizma” [Integration processes of clustering and networking approach within the framework of cross-border regionalism]. In *Transgranichnoe ukrainsko-rossiyskoe sotrudnichestvo : formy, napravleniya, perspektivy*. Donetsk: Yugo-Vostok, 2010.

OECD Perspectives on Global Development 2013: Industrial Policies in a Changing World: OECD Publishing, 2013.

“Preparing for our future: Developing a common strategy for key enabling technologies in the EU“. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – {SEC (2009) 1257} /* COM/2009/0512 final */*, 2009.

“Promova Prezydenta Ukrainy z nahody predstavlenia u Verkhovnij Radi Ukrainy Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoyi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2015 rotsi»“ [Speech of the President of Ukraine on the occasion of the presentation in the Parliament of Ukraine Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "On the internal and external situation of Ukraine in 2015"]. <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>

“Promyslova polityka: porivnialno-pravove doslidzhennia vidpovidnosti zakonodavstva Ukrainy ta Yevropeiskoho Soiuzu“ [Industrial policy: comparative legal study of the conformity of Ukraine and the European Union]. <http://old.minjust.gov.ua/file/23505.pdf>

“V Ukraini monopolizovano 42% ryнкiv – holova АМКU“ [In Ukraine, the monopolized 42% of the market – the head of the AMC]. <http://www.epravda.com.ua/news/2015/07/13/550443/>

“What are KETs and why are they important?“. http://ec.europa.eu/growth/industry/key-enabling-technologies/description/index_en.htm